

ÖNEMLİ BİR TURİZM YÖRESİ DEĞERLENDİRİLECEĞİ ZAMANI BEKLİYOR...

GAP bölgesinde turizm potansiyeli : Yesemek taşocağı ve heykel atelyesi

DOÇ.DR. MEHMET KÜLAHÇI*

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde önemli tarihi ve turistik alanlar bulunmaktadır. Ancak, yörenin coğrafi koşulları, terör ve diğer nedenler turizm potansiyelinin yeteri kadar değerlendirilmesini önlemektedir.

Turizm toplumlar arasında ekonomik, sosyal ve siyasi işbirliğinin en önemli araçlarından biridir. Çünkü, turizm ekonomik bir olay olduğu kadar, sosyal ve kültürel değerlerle toplumların birbirlerini daha iyi tanımalarına ve anlamalarına olanak sağlayan, çevrenin değerini arttıran ve nihayet doğanın ekolojik dengesini korumayı amaçlayan bir endüstridir. Kısaca, turizm insan ilişkilerini barışa ve mutluluğa götüren uluslararası nitelikli ve etkili bir olaydır, diyebiliriz (Külahçı 1992).

Ülkemiz ekonomisinin içinde bulunduğu darboğazların aşılmasında turizm, ülkemizde on yılın en önemli politikalarından biri olmak durumundadır. Döviz akışını ve yabancı sermaye girişini arttırmak, ulusal gelire olumlu etkileri, istihdama katkısı, ek ihracat özelliği göstermesi, hizmet üretiminin yanı sıra, mal üretimini de arttırması ve bölgesel kalkınmayı hızlandırması nedenleriyle turizm, gerçek bir kalkınma modelinin temel taşlarından biri olarak kabul edilmelidir (İlkin ve Dinçer 1991).

Turizmin çok yönlü yararlarına, ülkemizdeki gelişmelere ve sahip olduğu zengin turistik potansiyele karşın, Türkiye'nin dünya turizmdeki ve Akdeniz yöresindeki pazar payı oldukça düşüktür. Gelen turist sayısı ve turizm gelirleri açısından Türkiye, dünya turizmde ancak % 1 gibi çok düşük bir paya sahiptir. Doğa güzellikleri ve zengin tarihi yapıtları ile "müze ülke" durumundaki Türkiye'nin turizm gelirlerini arttırıcı yeni politikalar üretmesi gerekmektedir. Ülkemizin bugünkü tanıtma etkinliklerinin genelde düzensiz ve yetersiz olduğu, bu nedenle de hedefe götürülecek yöntem ve araçlardan yoksun olduğu görülmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse, dünyadaki değişen koşullar dikkate alındığında önümüzdeki beş yıl içinde, ilgili tarafların sistem bütünlüğü içinde geliştirecekleri bir turizm anlayışı sonucu, Türkiye turizm gelirlerini 10 milyar dolar ve dünya turizmdeki pazar payını % 3'e çıkarabilecek bir potansiyele sahiptir. Ancak bunun gerçekleşmesi, sadece turizm sektörünün tek yönlü ve sürekli desteklenmesi ile sağlanamaz. Kısa dönemde AT ülkelerinde tanıtım ve pazarlama anlayışını geliştirmenin yanı sıra;

- a) turizmde çeşitliliğe gidilmesi,
- b) doğal ve kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi,
- c) gerçek rekabete dayalı etkin bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi ve nihayet,
- d) turistler ve yerel halk için en iyi sosyal ve toplumsal ortamın yaratılması turizmde temel hedeflerimizi oluşturmalıdır (Ateş, Turizm Eğitimi Konferansı, 1992).

Bu çalışmada, yukarıda değinilen çerçeveye bağlı kalınarak, Güneydoğu Anadolu Bölgesi kapsamındaki turizm potansiyeli, tarihi ve turistik alanlar ve özellikle Gaziantep ilinde bulunan Yesemek Açık hava Müzesi incelenecektir.

A. GAP BÖLGESİNDE TARİHİ VE TURİSTİK ALANLAR

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde önemli tarihi ve turistik alanlar bulunmaktadır. Ancak, yörenin coğrafi koşulları, terör ve diğer nedenler turizm potansiyelinin yeteri kadar değerlendirilmesini önlemektedir. Oysa ki GAP bölgesinin sunduğu değerleri görüp tanıdıkça daha çok görme isteği doğmaktadır. Bunun için aşağıda sözü edilen türdeki toplantıların bu yörede yapılmasının başlangıcı için önemli bir katkı getireceği düşünülmektedir.

Konu ile ilgili olarak son yıllarda yapılan bazı önemli etkinliklerin burada kısaca dile getirilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür. Bunlar yöredeki sosyal ve kültürel gelişimi doğrudan etkileyen ve kamuoyunun dikkatini çeken sempozyum, GAP Koordinasyon Kurulu toplantıları ve GAP illeri turizm araştırma envanteri çalışmalarındır.

1. Bilimsel ağırlıklı olarak gerçekleştirilen ve Mimarlar Odası'nca Mardin'de düzenlenen "Anadolu Kültürü ve Toplumsal Gelişme Sempozyumu" (7-9 Eylül 1989) bu etkinliklerin en önemlisidir. UNESCO'nun "Kültürel Gelişimin Dünya On Yılı" programı çerçevesinde düzenlenen sempozyum öncesinde, bölgede teknik gezi yapılmış ve önemli tarihi yapıtların video çekimleri gerçekleştirilmiştir. Mimarlar Odası'nca yaptırılan bu çekimlerin konulu bir filme dönüştürüleceği açıklanmıştır (Mimarlar Odası 1989).

2. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından düzenlenen ve yörede yapılan GAP Koordinasyon Kurulu toplantıları (1989 - 1992) turizm sektörünün gelişimi ve yöreye bir canlılık kazandırması bakımından önemlidir. Ancak, bu tür toplantılar Şubat 1992'den sonra, planlandığı halde yapılamamıştır (Aslan 1992).

3. GAP illerinin turizm potansiyelinin belirlenmesini amaçlayan ve Turizm Bakanlığı'na ihale edilen araştırma projesi, 1990-1991 yıllarında tamamlanmıştır. GAP Bölge Kalkınma Başkanlığı'na sunulan ve 8 GAP ilini kapsayan bu çalışmaların sınırlı bilgilere dayandığı ve yö-

ABSTRACT

THE TOURISM OF SOUTHERN ANATOLIA PROJECT (GAP) : YESEMEK QUARRY AND SCULPTURE WORKSHOP.

Turkey's national policy on tourism comes under three main headings: (1) Developing an effective tourism economy based on competition, (2) Creating the most favorable social atmosphere for tourists and local people alike, and (3) Protecting and developing natural and cultural assets. The region of GAP has a rich source of cultural treasures, a legacy of numerous civilisations such as Yesemek Quarry and Sculpture Workshop. This article points out that Yesemek is the first open air sculpture workshop known in the world. So, it must be one of the most important historical and touristic regions of Turkey.

Mehmet Külahçı, Faculty of Technical Education, Fırat University, Elazığ, TURKEY.

(*) Doç.Dr. Mehmet Külahçı, Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

redaki kamu görevlileri ile işbirliği yapılmadan tamamlanmış şekilde eleştiriler yapılmıştır.

Güneydoğu Anadolu Projesi Master Planı kapsamında yapılan çalışmalarda turizm konusuna da yer verilmiştir. Buna göre; GAP Bölgesi'nde turizm şebekesi (Şekil 1) ve turizm güzergahları (Şekil 2) belirlenmiş ve turizm sektörünün geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur (DPT 1989).

GAP Bölgesi'nde turizm şebekesi içerisinde temel konaklama merkezleri Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeridir. Adıyaman ve Mardin illeri ise ikinci derecede önemli konaklama merkezleri arasında bulunmaktadır. Bu merkezler içerisinde gelecekte turizm potansiyeli açısından önemli görülen Gaziantep ili ayrıntılı olarak incelenecektir.

B. GAZİANTEP : TARİHİ YAPILAR VE TURİSTİK YERLER

Yüzyılın başlarından itibaren Gaziantep yöresinde yerli ve yabancı bilim adamları tarafından yürütülen kazı ve araştırmalar, bu bölgenin insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren iskan edildiğini, özellikle Fırat, Nizip ve Sacır Çayı çevrelerinin uygun yaşam koşullarını içermesi nedeniyle yüzbinlerce yıl boyunca kullanıldığını göstermiştir. Neolitik ve Kalkolitik devirlerden itibaren Mezopotamya ve Filistin ile Anadolu arasında başlayan ticari ilişkiler nedeniyle, bölgenin yol güzergahı üzerinde olması, Gaziantep'in önemini arttırmış ve antik yolların bir çoğunun bu yöreden geçmesine neden olmuştur (Temizsoy 1988).

İl sınırları içinde bulunan yüzlerce höyük, yörenin tarih öncesi dönemlerden beri yerleşme alanı olduğunu göstermektedir. Yüzyet araştırmalarında, Gaziantep'le Narlı arasında

GAP Bölgesi'nde turizm şebekesi içerisinde temel konaklama merkezleri Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeridir. Adıyaman ve Mardin illeri ise ikinci derecede önemli konaklama merkezleri arasında bulunmaktadır.

ve Dülük'te bulunan çakmak taşından araçlar, el baltaları Eskitaş Dönemi olarak tarihlendirilmiştir.

Yüzyılın başından itibaren Kargamış, Sakçağözü ve Zincirli'de yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılan değerli yapıtlar İstanbul ve Ankara müzelerinde sergilenmiştir.

Bölge turizminin daha ileri boyutlara ulaşması, Gaziantep çevresindeki kültür varlıklarına ve ören yerlerine daha fazla ilgi gösterilmesini; tüm bu değerlerin modern müzecilik anlayışı içinde insanlığın hizmetine sunulmasını zorunlu kılmaktadır (Milliyet Yayın 1991; Temizsoy 1988).

Gaziantep ilinde bulunan zengin tarihi ve kültürel değerlerin içerisinde Yesemek Açık hava Müzesi'nin ayrı ve özel bir yeri bulunmaktadır.

C. YESEMİK TAŞOCAĞI VE HEYKEL ATELYESİ

Yesemek, İslahiye ilçesinin 27 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Atelye bugünkü Yesemek köyünün doğusunda, Karatepe surları üzerinde yaklaşık 120 dönümlük bir alan üzerine yayılır. Yesemek Taşocağı'nın, M.Ö. II. ve I. binde faaliyet gösterdiği ve çıkarılan taş blokların işlendiği oldukça büyük heykel atelyesinin kurulduğu bilinmektedir. Anadolu'nun değil, an-

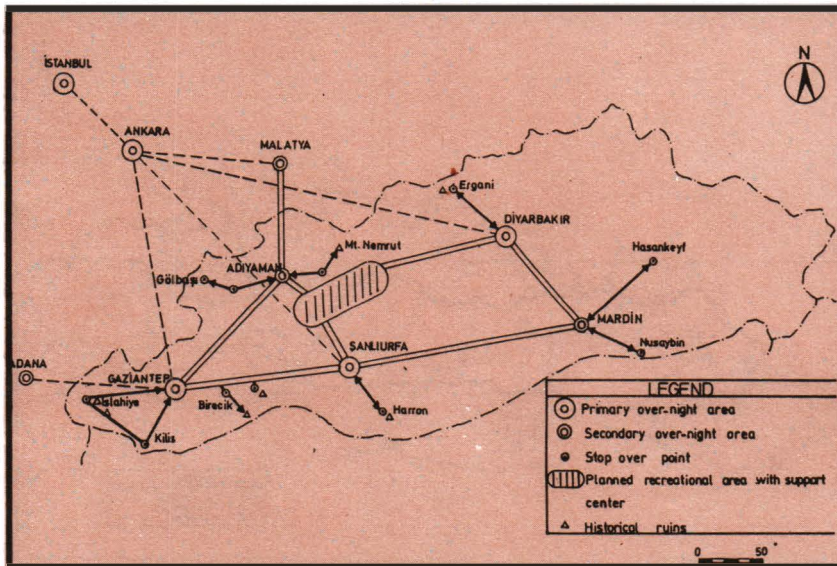
tik dünya olarak bilinen Mezopotamya, Mısır ve Akdeniz havzasının en büyük açık hava heykel müzesidir (Alkım 1974 ; Temizsoy 1992).

Yesemek, ilk defa 1890 yılında Zincirli'de (Şam'al) kazı yapan Felik Von LUSCHAN tarafından keşfedilmiştir. Buradaki sistemli araştırma ve kazı çalışmaları 1958-1961 yılları arasında Prof. Dr. BahadırALKİM başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülmüş ve 200'e yakın heykel taslağı çıkarılmıştır.

Yapılan araştırmalar atelyenin, bölgenin Hitit egemenliğine girdiği SUPPİLİLULIMA 1. devreye, yani M.Ö. 1375-1335 tarihleri arasında işletmeye açıldığını ve atelyede bölgenin yerli halkı HURLAR'ın çalıştığını göstermiştir. Hitit İmparatorluğu'nun deniz kavimleri tarafından yıkılmasıyla atelyedeki çalışmaların durduğu görülmektedir. Daha sonra Geç Hitit krallıklarından Şamal (Zincirli) krallığının M.Ö. IX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren atelyeyi yeniden faaliyete geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu devreye ait yontularda, bölgenin karışık siyasi nedeni ile Asur, Hitit ve Suriye unsurları göze çarpar. Daha sonra bölgeye gelen Aramilerin de eserler üzerinde etkisini izlemek mümkündür. Birçok devletin sanat özelliklerini taşıyan yontuların bulunmasını Yesemek Heykel Atelyesi'nin sanatsal açıdan önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Yesemek Taş Ocağı'nın nasıl işletildiği, bu çalışmalarda hangi teknik malzemenin kullanıldığı örnekleriyle adım adım izlenebilmektedir. Taş çıkarılmadan önce bazalt sivrililerinin yüzeyleri balyoz, çekiç veya taşçı kalemi ile düzeltilmekte olup, bu aşamalardan önce taş kenarları, daha sonra orta kısımları düzeltilmektedir. Kesilmek istenen bloğun kenarına oyuklar açılarak bu oyuklara kuru ağaç sıkıştırılmaktadır. Kuru ağaçlar ıslatılınca genişlemekte ve oluşan basınçla çatlaklar meydana gelmektedir. Bu çatlaklar balyoz ve kamalarla genişletilmekte ve kaya ana küleden ayrılmaktadır. Taş ocağındaki son aşama ise, çıkarılan blokların sivri uçlu taşçı kalemi vasıtasıyla heykel yapımı için düzeltilmesidir. Taş ocağına hazırlanmış bu bloklar, ocağın yakınındaki heykel atelyesine gelmekte ve burada biçim, tahta şablonlar ile taş bloklar üzerine çizilmektedir. İlk aşamada bu şeklin konturları kabaca belir-

ŞEKİL : 1 - GAP BÖLGESİNDE TURİZM ŞEBEKESİ

linmekte, daha sonra bazı detaylar işlenerek yer yer perdelanmaktadır. Üçüncü aşama olarak detayların daha özenli işlendiği ve daha ince perdelanarak düzeltilindiğini görmekteyiz. Eserin en son rütuşlarının ise, eserlerin kullanıldığı mimari içinde yapıldığı anlaşılmalıdır. Bütün bu evrelere ait yontu taşlarını bugün atelyede yerinde izlemek mümkündür.

Sonuç olarak büyük bir organizasyonla işletildiği anlaşılan "Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atelyesi", taşların kesilmesi, yontu taşlarının hazırlanması ve tamamlanmasına kadarki evreleri teker teker örnekleri ile görebileceğimiz bir heykel okulu niteliğindedir. Bütün bu özelliklerin ve tarihte bilinen ilk açık hava heykel atelyesi olması sebebi ile Yesemek, ülkemizin en önemli tarihi ve turistik yörelerinden biridir (Gaziantep 1990).

D. SONUÇ VE ÖNERİLER

Güneydoğu Anadolu Projesi'nde turizm potansiyelinin incelendiği bu çalışmada, özellikle Gaziantep ilinde bulunan tarihi ve turistik yapıtlar üzerinde durulmuştur. Yörenin turizm şebekesinin önemli bir konumda bulunması ve kamuoyunun konuya duyarlı hale getirilmesi için bazı öneriler yapılacaktır. Böylece, GAP yöresinde turizm hareketinin yeni bir ivme kazanacağı, sosyal ve ekonomik gelişmeye olumlu katkılar sağlanabileceği ümit edilmektedir.

1. GAP bölgesi turizm politikası kapsamlı bir stratejik planlama ile yeniden ele alınmalı, amaç ve hedefler iyi saptanmalıdır.

2. Turizm eğitimine önem verilmelidir. Turizm Bakanlığı, MEB ve özel sektör temsilcilerinin (TUGEV, TÜRSAB ve TURSAV) işbirliği ve eşgüdümü son derece önem taşımaktadır.

3. Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesi kazı ve restorasyon çalışmaları genişletilerek devam etmeli ve yörenin tarihi zenginliklerinin günümüze kazandırılabilmesi için yeterli finansman ve destek artırılarak sürdürülmelidir.

4. İç turizmin canlandırılması için tüm eğitim kurumlarının, kamu kuruluşlarının ve turizm seyahat acentelerinin yöreyi tanıtıcı girişimlerde bulunmaları etkin biçimde özendirilmelidir.

(*) Bu yazının hazırlanmasında ilham kaynağı olan İhan Temizsoy'a (Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü), Halil Özkan'a (Gaziantep İl Turizm Müdürü) ve Rifat Ergeç'e (Gaziantep Müze Müdürü) Yesemek ile ilgili çaba ve üstün görev anlayışları için teşekkür ederim. (M.K.)

Büyük bir organizasyonla işletildiği anlaşılan "Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atelyesi", taşların kesilmesi, yontu taşlarının hazırlanması ve tamamlanmasına kadarki evreleri teker teker örnekleri ile görebileceğimiz bir heykel okulu niteliğindedir

KAYNAKÇA

ALKIM, U.B. **Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesi'nde Yapılan Kazı ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayını Yayın Serisi - Sa. 32, Ankara, 1974.

ASLAN, M., "Gap Koordinasyon Kurulu'nun 22. Toplantısı 7 Aydır Yapılmıyor. Neden?", **Hürriyet GAP Eki**, 2 Ekim 1992.

ATEŞ A., "Sunuş: Turizmde Temel Hedefler", **İpek Yolu** (Turizm Bakanlığı'nın Süreli Yayın Organı) Sayı: 1, Sonbahar 1992, ss. 4-9.

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, **Güneydoğu Anadolu Projesi Master Plan Çalışması** (Cilt : 3), Ankara, Nippon Koei Co. Ltd. ve Yüksel Proje A.Ş., 1989.

GAZİANTEP İL TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ, **Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atelyesi** (Yayın No: 3), Gaziantep İl Özel İdare Müdürlüğü, 1990.

İLKİN A., ve M. Zeki Dinçer, **Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi**, TOBB Yayın No: 217, Ankara, 1991.

KÜLAHÇI, M. "Turizm Sektöründe İşgücünün Mesleki Eğitimi", **Turizm Eğitimi Konferansı** (9-11 Aralık 1992) Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.

MİLLİYET YAYIN, "Gaziantep", **İl İli Büyük Türkiye Ansiklopedisi** (2. Cilt) İstanbul, ss. 401-412, 1991.

MİMARLAR ODASI, "Anadolu Kültür ve Toplumsal Gelişme Sempozyumu (7-9 Eylül 1989)" **Mimarlık Dergisi Özel Eki**, 89/5.

TEMİZSOY, İ., "1990 Yılı Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesi Kazı ve Restorasyon Çalışmaları " **II . Müze Kurtarma Kazılan Semineri** (29-30 Nisan 1991, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, ss. 229-318, 1992.

TEMİZSOY, İ., H. Güllüce ve F. Bulgan, **Gaziantep Müzeleri**, Dönmez Matbaası, Ankara, 1988.

Turizm Eğitim Konferansı, **Açılış Konuşmaları ve Workshop Grup Çalışmaları** (9-11 Aralık 1992). Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.

ŞEKİL : 2 - GAP BÖLGESİNDEKİ TURİZM GÜZERGAHLARI VE GÖRÜLECEK YERLER

